

[ลี ลี น ว ร ร ณ ก ร ร ม]

ดวงมน จิตรจำนงค์

รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

อำนาจแห่งภาษา

ฉบับนี้ขอชวนสนทนาเรื่อง “อิทธิพล” สักนิดค่ะ ถึงไม่ใช่ครูสอนภาษา คนทั่วไปอาจจะประสบกับตัวเองมาแล้วว่าภาษามีอำนาจ อำนาจในที่นี้หมายถึงพลัง หรือคำไทยว่าแรง (คล้ายๆ กับที่อุทยานทำนองประทั้วเวลาใครทำอะไรกระทบเราว่า “แรงนะเนี่ย”)

แรงเป็นพลังงานที่อาจจะทำให้สิ่งใดก็ตามที่ถูกกระทบเคลื่อนที่ไปจากเดิมโดยมีข้อแม้ว่าต้องแรงพอ (แรงคำหลังนี้เป็นคำกริยาแสดงสภาพ) มิฉะนั้นในทางภาษาก็จะเป็นอย่างที่คุณใหญ่ชอบบ่นว่า “พูดจนปากจะถึงหูแล้วก็ยังไม่ฟัง” (ลองลดความแรงเชิงปริมาณเป็นความแรงเชิงคุณภาพดูบ้าง เด็กอาจจะฟังบ้างก็ได้แหละ)

ลองคิดทบทวนว่าภาษามีอำนาจอย่างไร ภาษา มีบทบาทในแทบทุกกิจกรรมของคนเรา แม้จนนอนหลับฝันไปก็อาจจะฝันว่าได้พูดจา เมื่อภาษาที่พูดหรือเขียนออกไปสามารถบอกความหมายของข้อมูลข่าวสารได้อย่างใจผู้ส่งสาร ก็จะเกิดแรง (ภาษาถิ่นใต้มีคำว่าได้แรงหรือได้แรงออก ได้แรงออก ในภาษาถิ่นใต้กินความถึงความสบายออกสบายใจหรือความสุขทางใจในระดับลุ่มลึกทีเดียว) ภาษาจะมีอำนาจเหนือ (จิตใจของ) ผู้รับสารก็ต่อเมื่อโน้มน้าวใจ จูงใจ กล่อมเกลาคิดใจผู้รับสารได้ หากกระทำได้อำนาจของผู้ใช้ภาษาก็จะบังเกิดขึ้น

พอจะกล่าวอย่างรวบรัดว่าการใช้ภาษาเป็นทั้งกลวิธี กลยุทธ์และเป็นที่มาของอำนาจ เมื่อภาษามีอำนาจ อำนาจแห่งภาษาก็แปรมาเป็นอำนาจของผู้ส่งสาร แต่ผู้ส่งสารก็ไม่ใช่ผู้ผูกขาดอำนาจเสมอไป

ในทางวรรณคดี (ใครจะชอบคำว่าวรรณกรรมมากกว่าก็ไม่ขัดข้อง) ภาษาเป็นวัสดุของบทประพันธ์ ผู้สร้างงาน (ที่เราเรียกว่าผู้แต่ง ผู้ประพันธ์) ต้องเลือกวัสดุ (ถ้อยคำ ประโยค ข้อความ และข้อความต่อเนื่อง) มาประกอบกันขึ้นโดยคำนึงถึงเป้าประสงค์ของการสื่อสาร

นักวรรณคดีศึกษา รู้ดีว่าผู้รับสารจำเป็นต้องตีความ (ด้วยสมองและหัวใจ-จะสลับลำดับกันก็ได้แล้วแต่กรณี) อาจต้องอ่านระหว่างบรรทัด อาจต้องรู้เท่าทันภาษา แม้แต่ในชั้นตอนของคำหรือการเล่นเสียงของคำ กิจกรรมการตีความซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการวิจารณ์ จึงเป็นกิจกรรมที่ทำหาคือความสามารถทางปัญญาและการรับรู้ทางอารมณ์ของผู้รับสาร

ลองคิดถึง **ผลกระทบ**เพียงคำเดียว สามารถให้ความเข้าใจต่อมูลเหตุแห่งความพินาศตอนวันทอง ถูกประหาร คำคำเดียวนี้มีน้ำหนักพอที่จะระงับความรุ่มร้อนใจของผู้สูญเสียไม่ให้เลยเถิดไปถึงการต่อต้านการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม ในตอนประหารวันทองนี้ ผลกรรม ชะตากรรม และความบังเอิญมาประจวบเหมาะเข้าด้วยกัน ขณะที่พลายงาม เร่งควม ม้า กลับ มา จาก เข้า ไป ขอ พระราชทานอภัยโทษแม่ และ ได้รับพระราชทานแล้วอย่างทีขอ

ครานั้นท่านพระยายมราช
เห็นประหลาดก็กลัวอยู่ตัวสัน
ผลกระทบวันทองจะต้องพิน
จึงเผชิญคิดกันให้ผิดไป
พระไวยเดินไปด้วยบาทา
นี่ใครขี่ม้ามาน่าสงสัย

แน่แล้วพระไวยเข้าไปทูล
นเรนทร์สูงกริ้วโกรธว่าไม่ฆ่า
พวกเราก็คงไม่ดีที่ชักช้า
เร็วเหวยเอามารับฆ่าพิน

ดิฉันได้อภิปรายไว้ในบทความที่ตีพิมพ์ใน **โลกหนังสือ** (กันยายนปี 2522) ตอนหนึ่งว่า “...ดูเหมือนว่าวีผู้นิพนธ์เสภาเรื่องนี้ ได้มองเห็นความบกพร่องและจุดอ่อนหลายประการของระบบสังคมที่ตกทอดมาถึงตัวเขา แต่ก็มีน้ำหนักที่ยอมรับและไม่คิดเปลี่ยนแปลงแก้ไข” (ดูรายละเอียดในดวงมน จิตรจํานงค์, 2546 : 87-119)

อะไรคือสิ่งรองรับความสมเหตุสมผลของคำอธิบายนี้ ระบบความคิดความเชื่อของผู้คนใน

สังคมในขณะส่งรับสารนั่นเอง บทประพันธ์จึงเป็นข้อมูลให้เราศึกษาประวัติความคิดได้

อย่างไรก็ตามอีกร่วมสิบปีถัดมาดิฉันมองขุนช้างขุนแผนละเอียดลออขึ้นอีกดังนี้ (ข้อความที่คัดมาปรับจากวิทยานิพนธ์ดุสิตวิทยุบัณฑิตปี 2534)

“...แม้อาจคิดได้อีกอย่างหนึ่งว่าแนวคิดเรื่องกรรมทำให้มนุษย์ลดการวิพากษ์วิจารณ์และต่อต้านระบบที่ครอบงำตนอยู่ แต่หากพิจารณาความเป็นจริงในประวัติศาสตร์ของสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก็จะทำให้เห็นว่าระบบการปกครองอันเด็ดขาดแข็งแรง เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือความคาดหมายของคนสามัญ ที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ ความสำนึกในหน้าที่ต่อระบบ [ของขุนแผน] ...ประกอบด้วยเชื่อมั่นในความถูกต้องของตัวเอง ทำให้เกิดความองอาจกล้าหาญที่จะเผชิญเคราะห์กรรมในขอบเขตอันกว้างใหญ่นั้น [เน้นที่การเข้าสู่คดี] ...”

(ดวงมน จิตรจํานงค์, 2544 : 265)

หมายความว่าศักดิ์ศรีของมนุษย์ อาจลอยเด่นขึ้นมาท่ามกลางข้อจำกัดของตน หากภาษามีอำนาจกระตุ้นให้เราคิดได้หลายทาง ย่อมน่ายินดีหรือมิใช่ นอกจากนี้เมื่อเชื่อมโยงกับเรื่องอื่นๆ ในยุคเดียวกัน ดิฉันมองเห็นว่า

“ความยิ่งใหญ่ดุจเทพเจ้าของพระพันวษาเป็นสิ่งที่สมเหตุผลในบริบททางวัฒนธรรมของสังคมไทย เมื่อเทียบกับเรื่องอิเหนา พระพันวษาก็มีบทบาทอย่างเดียวกับองค์ปะตาระกาหลา ซึ่งบันดาลโชคชะตาแก่มนุษย์ แต่มีความซับซ้อนกว่าตรงที่ อำนาจของพระองค์สัมพันธ์กับระบบการปกครอง และสังคม

ชัดเจนกว่า อย่างไรก็ตามการบันทึกลักษณะก็เป็นโอกาสที่มนุษย์จะเปิดเผยทั้งข้อจำกัดและศักยภาพของตน...”

(ดวงมน, 2544 : 267)

ถ้าผู้ส่งสารมีอำนาจในการประกอบวัสดุ → ส่งสาร → โน้มน้าว (หรือครอบงำ) ผู้รับสาร ก็มีอำนาจในการพิจารณาวิเคราะห์แยกแยะและประมวลผลการตีความของตน การปะทะกันระหว่างอำนาจของผู้ส่งสารกับอำนาจของผู้รับสารเป็นสิ่งที่น่าตื่นเต้น ยกเว้นว่าผู้รับสารจะไม่ยอมใช้อำนาจของตนและยอมศิโรราบให้แก่ผู้ส่งสารโดยง่ายตาย

ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545 : 55-60) กล่าวไว้นานแล้วว่า “ภาษาเป็นคุก” ด้วยเหตุผลที่ “มันจำกัดให้เราคิดอยู่ในกรอบของมันเท่านั้น” ฟังน่ากลัวนะคะ แต่ท่านก็ยังให้ความหวังว่าเราสามารถเข้าไปแย่งชิงอำนาจในคุกภาษาได้ด้วยการสร้างศัพท์ที่จะนำอำนาจในการต่อสู้มาให้เราได้เหมือนกัน (เช่น คำว่า *สมัชชาคนจน* หรือ *คำว่าไฟร้ออำมาตย์* ที่ได้ยินกันเร็วๆ นี้)

ความสำคัญว่าภาษาเป็นเครื่องมือทางอำนาจยิ่งทำให้เรามองภาษาอย่างไม่วางใจง่าย ๆ ภูมิสมัชชิกผู้เป็นอาจารย์และนักสื่อสารมวลชนท่านหนึ่ง รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุตบรรทัด (ขอภัยหากเอ่ยตำแหน่งทางวิชาการไม่ถูกต้อง) ได้เตือนสติสังคมว่า (ขอคัดมายาวหน่อยนะคะ)

“รัฐบาลอันแปลกประหลาด ที่เข้าข้างสีหนึ่งและทำร้ายอีกสีหนึ่ง เป็นพฤติกรรมที่ไม่ต่างจากรัฐบาลจักรวรรดินิยม ที่กระทำต่อคนพื้นเมืองต่างสีในแอลจีเรีย

ดูเหมือนว่ามีชุดความจริง ที่ถูกสร้างขึ้นมาเสียใหม่ด้วยฝีมือของนักเขียนบท และผู้กำกับ

การแสดงชั้นยอด ซึ่งได้ทำให้คนในสังคมทั้งหมดตกอยู่ภายใต้สิ่งที่เรียกกันว่ามายาคติ

ความจำเป็นที่สุดในขณะนี้ เห็นจะได้แก่การตีฆ้องร้องป่าวให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นพวกไหนสีไหนแต่ก็ล้วนได้ถูกยั่วย้อมให้รักบ้างชังบ้าง ให้คนเหล่านี้ได้ตื่นจากความมึนงงและฟื้นคืนจากกลไกแห่งมายา

ได้มองเห็นสถานการณ์ตามความเป็นจริงและวิเคราะห์ด้วยจิตเสรี

อย่าลืมเป็นอันขาดว่า ชีทหนึ่งของภาษาคือความศักดิ์สิทธิ์

มันถูกใช้อธิบายทุกซ์ เหตุแห่งทุกซ์ และการหลุดพ้นจากทุกซ์

เมื่อมีชีทมืดแห่งมายาภาษา ก็มีชีทสว่างแห่งสันติภาษาด้วยเช่นเดียวกัน

สันติภาษาจะสามารถประสานรอยแตกในแผ่นดิน

สันติภาษาจะสามารถปลดปล่อยประโลมมนุษย์ให้พ้นจากความเจ็บปวด

การเปิดผ้าคลุมแห่งมายาด้วยโยนิโสมนสิการ ย่อมประเสริฐกว่าการให้กลุ่มคนที่เจ็บปวดค่อย ๆ เผลอหลับด้วยความคลั่งแค้น”

ลองนึกถึงศัพท์ *ขอคืนพื้นที่ กระชับวงล้อม* ที่ดูสุภาพนุ่มนวลและ “สร้างภาพ” ให้ปฏิบัติการเมื่อเร็ว ๆ นี้ ดูคล้ายว่า “ชอบธรรม”

แล้วเห็นมายาภาษาหรือไม่คะ

ขอเรามาดั้งความหวังกันว่ามายาภาษาจะไรมันตร์ขลัง อำนาจภาษาจะเป็นอำนาจแห่งความชอบธรรมเหนือมายา แน่หนอนว่าในเงื่อนไขที่ผู้รับสารตระหนักในอำนาจทางปัญญาของตน และใช้อำนาจนั้น โดยไม่มองข้ามความซับซ้อนของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง

นักวิชาการทางภาษาและวรรณคดีช่วยตอบโจทย์ด้วยคะ (๕)

อ้างอิง

ดวงมน จิตรจำนงค์. 2546. “แนวคิดทางการเมืองการปกครองในเสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน,” ใน **ส่องลิลิต พระลอ พินิจขุนช้างขุนแผน** หน้า 87-119 กรุงเทพฯ : โครงการสรรพสาสน์ สำนักพิมพ์มูลนิธิ เต็ก.

_____. 2544. **คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2545. “คุกและสนามรบภาษา,” ใน **คำมีคม**, หน้า 55-60 กรุงเทพฯ : มติชน.

สุกัญญา สุตบรรทัด. 2523. “มายาภาษา,” **มติชน**. 16 มิถุนายน 2553, 7.

[ย อ ย ข าว ข าว ย อ ย]

ผลงานของกวีหนุ่มจาก บาเจาะคว่ำซีไรต์ 2553

ผลการประกวดรางวัลวรรณกรรมยอดเยี่ยม แห่งอาเซียน (ซีไรต์) พ.ศ. 2553 เมื่อปลายวันที่ 6 กันยายน 2553 สะเทือนยุทธจักรกวีนิพนธ์ไทยพอสมควร เมื่อหนังสือเล่มที่หนาเพียง 93 หน้าชื่อ “ไม่มีหญิงสาวในบทกวี” ของชะการ์ียยา อมตยา ได้รับรางวัล ยังผลให้ชะการ์ียยาขึ้นแท่นเป็นกวีซีไรต์กอลนเปล่าคนแรกของไทย ท่ามกลางความดีอกดีใจของเพื่อนฝูงญาติมิตร และคิ้วขมวดของ

นักวิจารณ์วรรณกรรม และผองคนในวงการอีกจำนวนหนึ่ง ต่อเรื่องคุณภาพความเป็นกวีนิพนธ์

แต่ไม่ว่าจะอย่างไร “ไม่มีหญิงสาวในบทกวี” ก็สร้างประวัติศาสตร์ใหม่ให้กับซีไรต์บทกวีได้สำเร็จเสร็จสิ้น เพราะเป็น “กอลนเปล่าไร้ฉันทลักษณ์” เล่มแรกๆ ที่ไปถึงเส้นชัย หลังจากที่ปี 2532 ผลงานของมุฮัมหมัดล่าห์เล็ม เข้ารอบ ปี 2547 ผลงานของพิเชษฐ์ศักดิ์โพธิ์พยัคฆ์ เข้ารอบ และปี นี้ มี ผลงาน ของ ศิริวรรณ แก้วกาญจน์ กิ่งฉันทลักษณ์ กิ่ง ไร่ ฉันทลักษณ์ เป็นเล่มชิงถ้วย

กวีซีไรต์หนุ่มเติบโตที่

หมู่บ้านเล็กๆ ริมตีนเขาบูโดในเขต อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส สนใจงานเขียนของกวีต่างประเทศเป็นพิเศษจนมีผลงานแปลรวมเล่ม มีผลงานจากปลายปากกาตนเองตีพิมพ์ตามหน้านิตยสารเป็นครั้งคราว สร้างชื่อเสียงอย่างมากจากการเดินสายอ่านบทกวีและก่อตั้งเว็บไซต์ (๕)